

Blaženi Ivan Duns Škot – upoznavanje s njegovim životom i vjerničkim promišljanjem

Miroslav Modrić

miroslav.modric@st.t-com.hr

Kratak i bujan životni put

Mnogo je toga nepoznato i nesigurno glede života i djelovanja Ivana Dunsa Škota. Osim dana smrti jedino nam je poznat dan njegovoga svećeničkog ređenja. Ipak, pokušajmo barem približno rekonstruirati njegov život. Rodio se oko 1265. godine u Škotskoj.¹ Otud mu nadimak Škot. U franjevački red je primljen 1279. godine. Za svećenika je zaređen u Northamptonu 17. ožujka 1291. godine.² Od 1291. do 1293. godine pohađao je engleska sveučilišta. Od 1293. do 1297. god. bio je na sveučilištu u Parizu. U Cambridgeu boravi oko 1297.-1300. godine gdje je predavao *Sentencije* Petra Lombardijskoga (+1159.), što je bio službeni priručnik teologije. Tu je 26. srpnja 1300. dobio dopuštenje da smije ispovijedati.³ Od 1302. do 1303. boravi u Parizu gdje je dobio prvi akademski stupanj (*baccalaueratus*) iz *Sentencija*.⁴ Budući da se 1303. godine s ostalom braćom priklonio na stranu pape Bonifacija VIII. i Svete Stolice, a protiv kralja Filipa Lijepoga, kralj ga je protjerao iz Pariza.⁵ On se tada vjerojatno

¹ Ivan je svoje »prezime« i nadimak *Duns Škot* dobio po mjestu i zemlji rođenja. Drži se da je rođen u mjestu Duns u Škotskoj, u grofoviji Berwick, gdje mu je 1966. godine podignut spomenik.

² Datum Škotova rođenja donosi se upravo prema datumu ređenju te se obično stavlja između 23. prosinca 1265. i 17. ožujka 1266. jer je, po ondašnjim crkvenim zakonima, za svećeničko ređenje trebao imati najmanje dvadeset i pet godina.

³ Po odredbi pape Bonifacija VIII., koji je ukinuo privilegije glede ovlasti ispovijedanja, svećenik je za ispovijedanje treba dobiti dopuštenje mjesnog biskupa, koje opet vrijedi samo za njegovu biskupiju.

⁴ Njegovo djelo *Reportata Parisiensia*, komentari na *Sentencije* Petra Lombardijskoga, plod je njegova poučavanja u Parizu, tada glavnom sjedištu teološko-filozofskog studija na Zapadu.

⁵ Škot 25. siječnja 1303. nije htio potpisati protupapinski dokument kralja Filipa, koji je poštopoto htio svrgnuti papu na koncilu koji bi kralj sazvaio. To je onaj kralj koji je kasnije zaslužnjio templare. Budući da su u to vrijeme templari bili velikim dijelom s francuskog područja, kralj se bojao njihova političkog utjecaja i njihove velike gospodarske moći pa je protiv njih pokrenuo montirani proces i optužio ih inkviziciji za krivovjerje. Zato je 13. listopada 1307. dao uhititi svih dvije tisuće templara koji su se tada nalazili u Francuskoj. Papa Klement V. je pod kraljevim pritiskom ukinuo templarski red 1312. godine na koncilu u Vienni u zapadnoj Francuskoj (usp. Miroslav MODRIĆ, *Sveta Zemlja Isusova domovina. Studijski vodič*, Split, 2013, 688).

vratio u Oxford. Po preporuci generala Reda, Duns Škot je od 1304. do 1307. godine opet u Parizu.⁶ Tu je u travnju 1305. godine magistrirao i doktorirao, ali mu je tek 1306/7. godine dodijeljena služba *magister regens*, odnosno uloga glavnoga učitelja-profesora u samostanu. Za to je vrijeme napisao opsežno djelo *Quodlibet* – zbirka disputacija. U vrijeme toga svoga boravka u Parizu najviše se zalagao i branio povlasticu Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije. Mogli bismo reći da je tu svoju tezu i obranio kad je 1304. godine na Sorboni o tomu održao javnu raspravu.⁷ Godine 1308. Škot službuje u samostanu u Kölnu⁸ kao *lector principalis*. Tu je i umro 8. studenog 1308., u četrdeset i trećoj godini života. Tu mu je grob, u crkvi franjevac konventualaca.⁹

Neka Škotova djela

Budući da je Ivan Duns Škot umro mlad, u četrdeset i trećoj godini života, nije uspio »zaokružiti« svoje filozofsko-teološko promišljanje. Ustvari, zbog prerane smrti nije dovršio niti jedno svoje djelo. Zato su mu djela nadopunjavana zapisima njegovih studenata i kao takva širena pod njegovim imenom.¹⁰

⁶ General Reda, a možda i njegov učitelj, Španjolac fra Gonsalvo, svojim pismom od 18. studenoga 1304. preporučio ga je za promociju u magistra i za parišku katedru: »Predstavljam vašoj ljubavi ljubljenoga u Kristu oca Ivana Škota. Potpuno sam upoznat s njegovim pohvalnim životom, izvrsnim znanjem, najoštromnijim duhom i drugim njegovim vrlinama, djelom iz osobnoga iskustva, a dijelom iz glasa koji se o njemu posvuda proširio« (Luka WADDING, *Annales Minorum*, VI, 57).

⁷ I u svoje vrijeme silno hvaljeni, a još više osporavani, Duns Škot je dobio mnoštvo nadimaka od kojih je svakako najpoznatiji *Doctor subtilis*. *Doctor Verbi Incarnati* i *Doctor marianus* dobio je kasnije (usp. Stjepan ČOVO, *Blaženi Ivan Duns Škot*, Makarska, 1996, 126, bilješka br. 38). Posebno priznanje odano je Škotu i njegovu nauku proglašenjem dogme Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije 8. prosinca 1854., za što se on borio s tolikom vjerom i dubinom svoga promišljanja. Bio je i izvrstan promicatelj i branitelj vrhovnoga autoriteta Rimskoga svećenika – pape. Barem na ta dva područja Škot je zavrijedio naziv koji mu se ponekad pridaje: *Theologorum omnium Princeps* (lat. prvak svih teologa). Papa Ivan Pavao II. je Ivana Duns Škota proglasio blaženim 20. ožujka 1993., u bazilici sv. Petra u Rimu.

⁸ Ne znamo točno zašto je Ivan Škot iz Pariza premješten u Köln. Neki drže da se sklonio od pritisaka kralja Filipa, drugi opet misle da je razlog njegovo zauzimanje za povlasticu Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije, što se u to vrijeme smatrala heretičnim. Drugi opet vjerojatnijim drže to što je Franjevački red u tom samostanu imao *Studium generale*, koji je imao veliku slavu i ugled te je zahtijevao i najbolje učitelje. Köln je smrću dominikanaca Alberta Velikoga (+1280.) i njegovoga najznamenitijega učenika Tome Akvinskoga (+1274.) izgubio velike učitelje koje je trebalo zamijeniti.

⁹ Sadašnji natpis na njegovu sarkofagu u Minoritenkirche u Kölnu, na prikladnom mjestu u lijevoj lađi, sažimlje njegov životni put: »*Scotia me genuit, Anglia me suscepit, Gallia me docuit, Colonia me tenet* /Škotska me rodila, Engleska me primila, Galija/Francuska me učila, Köln me drži«. Valja ipak naglasiti da su Škotovi zemni ostatci više puta premješteni (1320., 1393., 1505., 1619., 1642., 1706., 1870. i 1956.). O tim ekshumacijama postoji službena dokumentacija (usp. Čovo, *Blaženi Ivan Duns Škot...*, 44).

¹⁰ U to vrijeme studenti su zapisivali predavanja svojih profesorova koje bi ti profesori kasnije ispravljali. Takva su djela poznata pod imenom *Reportationes*. Ona obično nisu objavljivana.

Stoga je bilo mnogo varijacija u rukopisima. Pridavana su mu i mnoga djela koja nisu njegova, baš kao i drugim velikim skolasticima, a i misliocima općenito.

Prvo izdanje Škotovih djela priredio je Luka Wadding 1639. godine u Lyonu, u dvanaest svezaka.¹¹ Potom su gotovo samo pretiskana u Parizu 1891.-1895. godine u dvadeset i šest svezaka (L. Vivès). Budući da su izdana bez pomnive znanstvene i kritičke metode u ta izdanja je uvršteno i više djela koja nisu Škotova. Zato je 1927. godine u Quaracchiju, kraj Firenze, osnovana *Skotistička sekcija*, koja je 1938. godine preseljena u Rim i preimenovana u *Skotističku komisiju* za kritičko izdanje Škotovih djela. Na čelu joj je bio fra Karlo Balić, koji je u toj službi ostao do 1975. godine. Generalni definatorij OFM je 7. lipnja 1975. za njegova nasljednika imenovao fra Luku Modrića.¹² On je ostao predsjednik Komisije do svoje nenadane smrti 2. travnja 1999. Od tada je predsjednik Komisije fra Barnaba Hekić. Komisija je do 2008. godine izdala I.-XII. i XVI.-XXI. svezak.¹³

Komisija je osnovana i zbog potrebe kanonizacije Ivana Duns Škota. Kongregacija je još 1908. god. tražila izvorna Škotova djela kao uvjet da bi se kauza uopće mogla nastaviti. Trebalo je naime podrobno ispitati i pomnjivo prosuditi njegov nauk u vrijeme njegove smrti. A to je bilo nemoguće ako se ne dođe do izvornih Škotovih spisa.¹⁴

Ordinatio je najopširnije Škotovo djelo.¹⁵ To su ustvari pariška predavanja o *Sentencijama* Petra Lombardijskoga. Budući da su to zapisivali slušači, nosi naziv i *Reportationes* (ili *Reportata*). Škot je te tekstove prije svoje smrti dijelom prerađio. Ta redakcija nosi naziv *Ordinatio*.¹⁶ To je samostalno djelo njegove teološke spekulacije i sinteza njegove teološke i filozofske misli. To ustvari i nisu pravi komentari *Sentencija* nego su to samostalna istraživanja koja se i ne obaziru na

¹¹ Lucas WADDINGUS, *Ioannis Duns Scoti, Doctor Subtilis, Ordinis Minorum, Opera omnia*, sv. I-XII, Luguduni, 1963.

¹² Fra Luka Modrić, koji je doktorirao na Kolegiju sv. Antuna u Rimu (Antonianumu) tezom *Doctrina de conceptione B. M. Virginis in controversia saec. XII.*, bio je član Skotističke komisije od 5. listopada 1951. do svoje smrti 2. travnja 1999., a od 7. lipnja 1975. do 15. svibnja 1998. predsjednik Komisije (usp. Jure BRKAN, *Ivan Duns Škot i Franjevačka bogoslovija u Makarskoj*, u: Hrvatski škotizam dvadesetog stoljeća, Citta del Vaticano, 2011, 231).

¹³ Barnaba HEKIĆ, *Ricordi personali di P. Karlo Balić*, u: Hrvatski škotizam dvadesetog stoljeća, Citta del Vaticano, 2011, 357.

¹⁴ Prva dva sveska *Editio Vaticana*, Opera Omnia, izašla su 1950. godine. Skotističku komisiju je 16. siječnja 1982. posjetio papa Ivan Pavao II. i pohvalio njihov rad i potakao ih da ustraju na tom mukotrpnom poslu. Završetak cjelovitoga kritičkog izdanja Škotovih djela nije lako predvidjeti. Zanimljivo je da je XII. svezak, tada upravo izašao, 20. siječnja 1993. predan papi Ivanu Pavlu II., prigodom svečane liturgije za Škotovu beatifikaciju u Bazilici sv. Petra u Vatikanu. Taj svezak ponosno nosi naslov: Doctoris Subtilis et Mariani B. IOHANNIS DUNS SCOTI.

¹⁵ U starijim izdanjima djelo se nazivalo i *Opus Oxoniense* kojemu nasuprot stoje *Reportata Parisiense*. To se temelji na razmišljanju da su prva oksfordska, a druga pariška predavanja.

¹⁶ Koliko znamo, ni to djelo nije dovršio sam Škot nego njegovi studenti. Umro je dok je još obavljao korekturu: precrtavanja, dodavanja, promjene. Bio je to radni primjerak, a ne dovršeno djelo. Trebalo je stoga mnogo truda i znanstvenoga umijeća da se dođe do izvorne Škotove misli, odnosno do teksta kakvoga je Škot ostavio.

tekst Petra Lombardijskoga. *Ordinatio*, po opsegu i po važnosti, drži se njegovim najzrelijim i najvrednijim djelom.¹⁷ Neki ga nazivaju i njegovom *Summom*.

Tractatus de primo principio je neosporno Škotovo djelo. Njegova je prerana smrt, čini se, razlog da njegovo djelo *Tractatus de primo principio* (*Rasprava o prvom principu*) nije dovršeno, odnosno da nije potpuno dorađeno. To je i njegovo posljednje djelo. Ni ono nije još izišlo u kritičkom izdanju Skotističke komisije. Ipak znamo da je to djelo zaokružena cjelina koja može biti shvaćena neovisno o Škotovu sveukupnom djelu.¹⁸

U četvrtom poglavlju toga djela on prelazi od jedinstva i jednostavnosti prve naravi prema njezinu određenju kao beskonačnoga bića. Time je dosegnut temeljni pojam istinske teologije, na kojem počiva njegov nauk o Bogu. Metafizički nauk o Bogu se izvodi od svoje osnove do svoje najviše točke, u kojoj dodiruje teologiju. Zaokruženost misaonoga vođenja je najviše pridonijela njegovu označavanju kao *Tractatus vere aureus*. S pravom se nameće misao da je Škot u tom djelu htio reći svoju posljednju riječ o metafizičkom nauku o Bogu.¹⁹

Škot i dogma Bezgrješnoga začeća Blažene Djevice Marije

Poznato je da Škota, zbog njegove dubine, stila i metode, nije baš lako čitati niti jednostavno razumjeti. Već u njegovo vrijeme mnogi su o njemu donosili sudove, a da nikada nisu ozbiljno ni pokušali ući u dubinu njegove misli. Zato E. Gilson piše:

»Od stotine pisaca koji su ismijavali Duns Škota, ne postoje dvojica koji su ga pročitali, a niti jedan koji ga je shvatio.«²⁰

Takvi su ga nazivali »franjevцем koji je izgubi osjećaj ljubavi«, a njegova se sva filozofija temelji na ljubavi. On u svojim djelima dokazuje prednost ljubavi nad znanjem. Za njega vjera nije puko razmišljanje i umovanje, niti je ona neka spekulativna vjera, već praksa i život.²¹ Zato, tko ne shvati i prihvati da je za Škota teologija molitva i da je on moleći stvarao teologiju, nipošto ga ne može razumjeti.²² On je učitelj koji govori djelom i životom, a ne samo riječju. Zato je Škot oko sebe okupljao mnoštvo. Ne samo svojom oštroumnosću, nego još više svojom svetošću, svojom blizinom s onim o kojemu je uvijek govorio – s Bogom. Zato

¹⁷ Usp. Ivan DUNS ŠKOT, *Rasprava o prvom principu*, Zagreb, 1997, 7.

¹⁸ Usp. *isto*, 15.

¹⁹ Ivan Duns Škot, *Rasprava o prvom principu...*, 13.

²⁰ Čovo, *Blaženi Ivan Duns Škot...*, 10.

²¹ Usp. Papa Pavao VI., *Alma Parens*, bula od 14. srpnja 1966.

²² Škotova molitva na početku jednoga poglavlja: »Neka mi prvi princip stvari dade vjerovati, razumjeti i izložiti ono što se sviđa njegovu veličanstvu i što uzdiže naše pameti prema kontemplaciji njega.« Zato, usuđujem se ovdje kazati: Ne samo da je točno da ga nitko ne može razumjeti ako i sam nema iskustvo susreta s Bogom, nego je točno i to da se prava teologija »stvara« jedino u susretu s Njim. Takvi nam teolozi i danas trebaju. Zato ga je papa Pavao VI. nazvao i »teologom budućnosti« (*Alma Parens*).

on, premda je dubok filozof, ipak daje prednost Objavi nad filozofijom i metafizikom. Taj Škotov pristup je ono što nedostaje mnogim propovjednicima *Radosne vijesti* – onda i danas. Škot nije samo čovjek koji se ogledao u filozofskim i teološkim raspravama svoga vremena, već je fratar uzorna i sveta života. U njemu je ujedinjeno znanje, mudrost i svetost života. A to je ono što »govori« – onda i danas. Glasoviti sv. Bonaventura, nazvan i »drugi utemeljitelj franjevačkog reda«, pjesnik je i mistik koji je čeznuo za tihim »utapanjem« u božansko, u Boga.²³ Škot je, kako kaže Augustin Gemelli, *metafizik i teolog koji životom poznaje i proučava tu iskonsku ljudsku čežnju*. On joj traži uzrok, mjeri joj jakost i posljedice.²⁴

Škot je stasao u vrijeme kad se skolastika bila učvrstila i imala svoju ustaljenu metodu. No on se nije mirio s postignutim niti je unaprijed prihvaćao ičije stavove i razmišljanja bez svoga dubokoga i kritičkog ispitivanja. Smatrao je naime da se spoznaja i istina mogu uvijek više spoznavati i dublje pronicati. Zato je kritički promatrao svoje prethodnike i suvremenike. Pa i one najveće i najglasovitije. Ta oznaka je došla do izražaja osobito u pitanju Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije. Ustrajao je u svojim promišljanjima i spoznajama unatoč tomu što su mnogi – velika većina! – njegovi suvremenici, a i stariji teolozi, bili drugačijeg mišljenja. I imao je pravo, što je potvrđeno 1854. godine kad je tu istinu papa proglasio dogmom.²⁵ Tako je, ističući sveopće prvenstvo Krista, kojemu uz bok blista iskonska ljepota Bezgrješne Djevice, Kraljice svemira, Škot misaono osvijetlio vrhunac evanđeoske objave.²⁶

Sv. Franjo Asiški je, uz Isusovo božanstvo, svojom jednostavnošću, nježnom ljubavlju častio Isusa koji je rođen, odrastao, propovijedao, bio raspet i umro kao čovjek. Zato je sv. Franjo volio sve što je s njim kao čovjekom povezano: njegovu Majku, kraj gdje je Isus rođen i živio, mjesta gdje je propovijedao, umro i uskrsnuo.²⁷ Bl. Ivan Duns Škot je i u tomu bio pravi Franjin sin. S toliko se vjere i žara borio dokazati da je Bog Isusovu majku Mariju sačuvao i od istočnoga grijeha. Škot je svojom oštromnošću i logikom riješio poteškoće koje su bile prepreka Marijinu privilegiju da nikada nije bila pod vlašću zla, ni od trenutka njezina začeca. Osobito tim svojim nastojanjem usprotivio se i velikim učiteljima svoga vremena kao što su: sv. Toma Akvinski, sv. Bonaventura i sv. Albert Veliki. Zastupao je, i dokazivao, da ne može Adamov neposluh i grijeh biti ra-

²³ Sveti Bonaventura (+ 1274) je bio blizak sv. Franji. Iako sedamnaest godina generalni ministar Reda, ostao je čovjek Božji koji je svojim životom i promišljanjem bio »uronjen« u Boga.

²⁴ Uvjereni smo da je i Škot sam duboko poznao i živio tu čežnju, zato ju je tako zauzeto istraživao i tumačio (Čovo, *Blaženi Ivan Duns Škot...*, 10-13).

²⁵ Papa Pijo IX. je 8. prosinca 1854. bulom *Ineffabilis Deus* (Neizrecivi Bog) proglasio Marijino Bezgrješno začece riječima: »Definiramo da je od Boga objavljen nauk koji uči da je Blažena Djevica Marija u prvom času svoga začeca posebnom milošću i povlasticom Svemogućega Boga, zbog predviđenih zasluga Isusa Krista Otkupitelja ljudskoga roda, bila sačuvana slobodnom od svake ljage istočnoga grijeha i taj nauk moraju svi vjernici čvrsto i postojano vjerovati« (*Ineffabilis Deus*, DS 2800-2804). Time su okončane stoljetne teološke rasprave i teška sporenja vođena u Crkvi.

²⁶ Papa Pavao VI., *Alma Parens*, bula od 14. srpnja 1966.

²⁷ Usp. Miroslav MODRIĆ, *Sveta Zemlja. Hodočasnički priručnik*, Sinj, 2009, 2.

zlogom utjelovljenja Riječi, već jedino ljubav. Utjelovljenje ja za Škota *Summum opus Dei – Božje remek djelo*. Njemu je upravljeno svekoliko stvaranje. Zato Utjelovljenje ne može biti ničim uvjetovano. Najmanje čovjekovim grijehom: *Summum opus Dei non est occasionatum!* Zar svoje najveće djelo Bog može podrediti volji naših praroditelja, hiru stvorenja? Bog-Ljubav ne može biti ograničen od strane ne-ljubavi, od grijeha. Krist je uvjetovao ovaj naš svijet i red, ne obrnuto. Bog nije uvjetovan stvorenjem u opstojanju, a tako ni u svom djelovanju. Razlog Utjelovljenja jest Ljubav. Škot ne pita: Bi li se Krist utjelovio da Adam nije sagriješio? On radije pita: Je li odvijeka predodređeno utjelovljenje Riječi? Ako Adamov grijeh nije uzrok Utjelovljenja, onda bi se ono svakako dogodilo i da Adam nije sagriješio.²⁸ U tom slučaju, da čovjek nije sagriješio, Krist ne bi došao kao Otkupitelj, niti u tijelu podložnom trpljenju.²⁹ Mnogi njegovi suvremenici su ga zbog takvoga promišljanja optuživali da je sijač zabluda, a on je govorio tako istinito, duboko, lijepo i ljudskom srcu i pameti blisko.

Škot je također ustrajno dokazivao da Marijino bezgrješno začecje nije protiv dogme istočnoga grijeha i otkupljenja svih Adamovih sinova. On je Krista nazvao *Savršenim Otkupiteljem*. A na Mariju je pripisao primjenu *najsavršenijega otkupljenja* i to radi predviđenih zasluga *Najsavršenijega Otkupitelja – Isusa*, a to je: *unaprijed očuvanje od grijeha najsvetije među stvorenjima – Marije*.³⁰ Ne ulazeći u dubinu njegova dokazivanja, znamo da su učenici njegov logički slijed saželi u načelo: »Potuit, decuit, ergo fecit!«³¹ Tim se želi reći: Bog je Djevicu Mariju mogao sačuvati od istočnoga grijeha, to je dolikovalo jer je ona majka utjelovljene Riječi i miljenica Božja. Ako je dakle Bog *mogao* to učiniti i *dolikovalo* je da to učini, Bog je to *onda i učinio*.

Upravo svojim naukom o Marijinu bezgrješnom začecju Škot je, poslije velikih nevolja, stekao slavu. Crkva je naime prihvatila njegove argumente, a ne argumente svih onih velikih, poznatih i priznatih naučitelja, te prihvatila kao članak vjere istinu da Isusova majka Marija ni u jednom trenutku nije bila u ne-milosti.

Skotistička je komisija do sada – u formatu 20 x 30 cm, na više od 8200 stranica – izdala ove sveske:

- I.-XIII. svesci: *Ordinatio*
- XIV. svezak: *De novisimis, (u obradi)*
- XV. svezak: *Index scotisticus, (nedostaje)*
- XVI.-XXI. svesci: *Lecture*
- XXII. svezak: *Idex lecture*, bit će izdan posljednji.³²

²⁸ O Bože, kako je ova misao kršćanskom srcu ugodna! O kako je istinita i kako odgovara Ljubavi!

²⁹ Usp. Čovo, *Blaženi Ivan Duns Škot...*, 62-64.

³⁰ Usp. *isto*, 66.

³¹ Taj skotistički aksiom kodeks *Tractatus de Coceptione Mariae Virginis*, koji se nalazi u biblioteci u Asizu, donosi ovako: »Deus hoc facere potuit et decuit, et si facere potuit, si potuit decuit, et si decuit de facto fecit!« (Čovo, *Blaženi Ivan Duns Škot...*, 67).

³² Vidi Josip B. PERCAN, *Uvodni govor*, u: Hrvatski škotizam dvadesetog stoljeća, Citta del Vaticano, 2011, 21.